

sionis succubisset. Septimo die superato, vitæ dubitatum superavit.

VENERUNT, scilicet vicini et cognati. Hac occasione usus est Deus, ut multos virtutis ac gloriæ suæ testes spectatoresque convocaret; nec verò dubium quia major ad inusitatum partum concursus factus sit. *Venerunt* autem domum Zachariæ; nam cum adesset puerpera octidua, quod constat tum ex hoc, tum ex proximè sequenti versu; non potuit negotium nisi domi ipsius confici. Jam in synagogis suis circumcidunt Judei; quæ in Scripturis exstant exempla, domi et quovis alio loco opportuno fieri solitum fuisse monstrant; Gen. 17, v. 25; Exodi 4, v. 25; Josue 5, v. 5.

CIRCUMCIDERE PUERUM, ut circumciderent puerulum (legitur enim diminutivum *παῖδιον*), id est, ut circumcisioni adessent atque adisterent; nec enim ipsi circumciderunt (quod vel erat officium sacerdotis aut Levitæ, si adoret, vel alterius cujusvis unius, præsertim qui chirurgiæ aliquid *nôset*) sed adstiterunt circumcidenti tanquam testes et ut solemnitatem rei afferrent: prout mos habebat, ut quamvis domi vel ubicunque, non tamen sine hominum frequentia et conventu, circumcisio fieret. Nam cum esset publicum illius temporis sacramentum, non conveniebat eam aut privatim administrari. Sacramentum autem erat à Deo institutum, quod inseriebant recens nati pueruli populo Dei, et declarabantur participes fœderis sui pacti cum Abraham et patribus initi, promissionumque hæredes; Genes, 17, v. 11. In ejus locum surrogavit Christus baptismi sacramentum, quantum longè majori eum gratiæ copiam, quod ab apostolo vocatur *circumcisio non manufacta*, Coloss. 2, v. 11. Illa enim fiebat manu ejus qui accepta novacula absunderet pelliculam illam, quæ penis glandem cooperit; quo significabatur, ita auferri originale peccatum, cæteraque quæ esse possent, ut toto deinde vitæ spatio, incumbendum esset circumcidendis atque amputandis vitiosis moribus atque affectibus.

ET, id est, quo facto, peractâ nimirum circumcissione VOCABANT, volebant se cooperunt vocare, et nomen imponere; agebant de eo vocando. Mox à circumcissione imponebatur infantulo nomen, ut qui jam cooptatus in populum Dei, mereretur nominari et agnosci. (Par erat, inquit Titus, ut per signaculum quod Deus præceperat, hoc est, per circumcissionem primò omnium in Dei populum censeretur, ac tum e demum humano nomine insigniretur.) Similia habent Chryostomus in *Catenâ citatus* et Theophylactus. Is erat mos non contentendus illius temporis, introductus ad imitationem fortassè ejus, quod Abrahamo, quo die jubebatur se circumcidere, nomen à Deo fuerit mutatum, Genes. 17, v. 5. Cæterò qui

hærent, de eo tractando. Ex quo colligas, in circumcissione nomen plerumque imponi solitum, sicut nunc in baptismo; fortassis ad imitationem Dei mutantis ipso die circumcisionis nomen Abraham, Genes. 17,

non fuit mos ille initio observatus, nec ab ipso Abrahamo; nam ipsi Isaac statim à partu inditum est nomen, Gen. 21, v. 5; similiter Esau et Jacob, Gen. 25, v. 25; Phares, Gen. 38, v. 29; Gersam filio Mosis, Exod. 2, v. 22; Samuel, 1 Reg. 4, v. 20.

NOMINE PATRIS SUI. Gratissimum id esse consuevit patri, ut filius, unus præsertim (nec enim hic sperabatur alius) vel primogenitus, sortiatur ipsius nomen; et patrem etiam mortuum mundo referat, tam nomine quam naturâ, virtute, ac in bonâ successione; ut qui in se nequit semper vivere, in filio quo potest modo vivat, juxta illud Ecclesiastici cap. 50, v. 4: *Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se*. Id considerant isti, qui infanti nomen patris conabantur imponere.

VERS. 60. — RESPONDENS. Non videtur fuisse interrogata, velletne infanti nomen paternum imponi; eò quod consuetudo fuisse videatur, qualis est hodiè inter Christianos, ut parentes, quamvis penes eos præcipua sit auctoritas, nomina filiis suis imponendi, propinquis id relinquerent, majoris amicitia conciliandæ causâ. Respondisse tamen dicitur, quia occasione locuta est, occasione, inquam, eorum quæ inaudiebat, inter amicos suos præsertim, ad mensam circumcisionis consultari ac tractari, ipsa lecto non procul decubens. Improprè accipitur respondendi vox, phrasi sacris litteris familiari, ubi ex re præsentis occasio accipitur in verba prorumpendi, etiamsi nulla alienus interrogatio præcesserit; ex Hebraico ac Syriaco verbo *hana*, quod sæpè non tam respondere, quam cogitatum et opportunum orationem proferre, aut intermissum sermonem prosequi et velut novum subjicere ac ordiri significat, ita ut planè sit loqui, sermonemque insituere, maxime sequente verbo dicendi, ut passim in Job et Evangelis.

NEQUAQUAM VOCABITUR NOMINE PATRIS SUI ZACHARIAS. Non displicet ei mariti nomen; sed quia Deus aliud præceperat, vult ejus voluntati omnia postponi.

SED VOCABITUR JOANNES. Non rogat amicos, ut Joannis nomen imponant, sed imperat, aliud nomen non ferens; nec ait, sic vult maritus meus (quamvis id sciret eum velle) quia superioris auctoritatis jussio erat, Dei, qui supra v. 15, Zachariæ per angelum præceperat: *Vocabis nomen ejus Joannem*. Noverat id autem Elisabeth, partim quia maritus id ipsi indicaverat scripto, quod supra, v. 24, diximus esse verisimile; partim quia ab eo tempore quo fuerat à Mariâ salutata, Spiritus sanctus clarè ipsi revelaverat universa inter angelum et maritum ejus gesta, quemadmodum revelaverat universa gesta inter eundem angelum et Mariam, supra, v. 42, et seq. Quare Ambrosius;

v. 5. NOMINE PATRIS SUI ZACHARIAM, tanquam gratius futurum patri, ut in filio unico etiam nomine quasi superviveret. Quod cum displiceret matri, dixit,

VERS. 60. — NEQUAQUAM, SED VOCABITUR JOANNES;

Neque poterat, ait, Domini ignorare prætantium, quæ prophetaverat Christum.

VERS. 61. — AD ILLAM, volentes eam abstrahere à sententiâ imponendi puero nomen Joannis.

QUIA, superest.

NEMO EST. Non dicitur, *fuit*, quasi nemo unquam ex ipsorum genere vocatus fuerit Joannes; hoc enim incertum erat admodum, præsertim cum nomen *Joannes* jamdâ satis vulgare esset, quo insigniti fuisse leguntur plures tempore Machabæorum, ac nominati ex stirpe sacerdotum, Joannes frater Judæ Machabæi, et Joannes filius ac successor Simonis Machabæi. Sed *nemo est*, inquit, quod nullus ex consanguineis pueruli, eo tempore viventibus, aut paulò ante recenti memoriâ vitâ functis, id nominis gesserit.

IN COGNATIONE, genere, progeniè, TUA vel mariti. Cognati spectantes carnem, volunt gentile nomen puero imponere; parentes gratiam considerant, non carnem. Dant autem intelligendum cognati, sui temporis fuisse consuetudinem, ut infantibus imponerentur nomina patrum, majorum, aut consanguineorum. Non erat is mos veterum; nam nec Adam ulli filiorum suorum nomen suum imposuit, nec cæteri patres ante diluivium, nec post diluivium Abraham, Jacob, David, etc. Cum enim eo tempore numerus hominum, vel parvus esset, vel in justam multitudinem nondum crevisset, nova singulis nomina imponebantur, quibus faciliè possent à se mutuo discerni; et aliquando quidem instinctu prophætico, plerumque ab eventu aliquo imponebantur; quod ex Mosis et prophetarum libris est manifestum. Cum autem in maximam multitudinem homines creverent, et uberior suppeteret nominum copia quam ut nova quotidie fingi commodè possent; contenti parentes vetustis nominibus, ac jam receptis, sua ipsorum aut chariorum è suâ familiâ nomina filiis suis indi curarunt, ita volentes conservare memoriam sui suorumque. Cæterum huic puero novum nomen debebatur; more antiquo sumptam ab eventu prophætico, quod futurus esset modis omnibus gratiosus, quemadmodum diximus supra, v. 15; non patris nomen; cui non erat successurus in sacerdotium brevi ærogandum.

VERS. 62. — INNEBANT, adhibitis nitibus ac gestibus interrogabant. Hinc constat Zachariam, non mutum tantum fuisse, sed et surdum, quod docui-

sive quod scripto ei hoc nomen maritus indicasset, sive quod juxta Ambr. à Spiritu sancto hoc didicisset; et idè eum tantâ auctoritatè se eis opponi.

VERS. 61. — ET NEXERUNT, QUIA NEMO EST IN COGNATIONE TUA, QUI VOCETUR NÔC NOMINE. Ex quo liquet, illius ætatis fuisse consuetudinem, ut liberis nomina parentum aut cognatorum imponerentur. Primis tamen seculis videntur ferè ex eventis inposita, ut patet de nominibus filiorum Adam, de Isaac, Jacob ejusque filii, et aliis multis passim.

VERS. 62. — INNEBANT AUTEM PATRI EJUS, nitibus ac signis interrogando, ut etiam surdum fuisse liqueat, QUÆ VELENT VOCARI EUM, ut paternâ auctoritate controversiam istam dirimeret.

mus supra v. 20, et 22; cæterò qui enim voce eum compellissent.

AUTEM, ergo, itaque.

PATRI EJUS, scilicet pueri, id est, Zachariæ, qui et ipse aderat, sed ita ut se rei haud immisceret spectator nudus. Veriti ne ipsi ingratum esset nomen novum, quod mater suggererat; nec enim citaverat Elisabeth auctoritatem mariti ob causam supra dictam.

QUEM, τὸ, τί, hoc, quid. Superest τὸ hoc, τί autem quid seu quem, id est, quo nomine, vel, ut transfert Syrus *quomodo*, nimirum ut ipse, cujus præcipuè intererat, interpositâ auctoritatè suâ, contentionem de nomine imponendo dirimeret.

VERS. 63. — ET. Qui re intellecta *postulans, atriâ*; postquam postulasset, nitibus similiter ac gestibus.

PUGILLAREM, tabellam; significatur voce Græcâ, quod Latine dicitur pugillar, seu potius plurali numero pugillares aut pugillaria, tabella nimirum cerea, ligneæ, aut alterius materia, in quâ scribitur stylo; quibus sunt et hodiè in usu. Syrus imitatus vocem Græcam vocat *penkitho*.

SCRIPSIT DICENS, scripsit hæc verba, vel scripsit in hæc sententiam.

EST. Non dicit *erit* aut *sit*, sed jam est, dudum scilicet impositum; sic omnino vocandus est, ita ut non sit controversendum aut querendum aliud nomen.

MIRATI SUNT UNIVERSI QUI ADERANT; *mirati sunt* autem, in primis consensum mariti et uxoris (nam nec Zachariæ intellexisse poterat quid dixisset Elisabeth, surdus cum esset, nec ipsi inter se antea facile poterant convenire); idque in imponendo nomine extraneo, quod novum et inusitatum in illorum cognitione erat, ait Titus. *Mirati* deinde *sunt*, quod significaret Zachariæ, nomen puero jam antea esse positum, nec dubitârunt quin à Deo impositum vellet dicere, qui in templo ipsi apparuerat; id enim jamdû in vulgus sparsum fuerat, faciente publico ipsius obmutescentiâ. *Mirati sunt* denique, faustum illud nomen Joannis, gratiæ significatione observandum. Summa est autem, licet cognatis et amicis repugnantibus, Joannis nomen à patre et matre, ore Spiritus sancti loquentibus, puero fuisse datum, ut impletur quod angelus prædixerat supra v. 13. *Vocabis nomen ejus Joannem*. Exemplum fidelis obedientiæ in Joannis parentibus proponitur.

VERS. 63. — ET POSTULANS, similiter nitibus, PUGILLAREM, id est, tabellam, in quâ scribitur stylo, quales et apud nos in usu, memoriæ causâ. Ex cærà fuisse Tertull. notat lib. de Idololatriâ, c. 23, dum ait: *Zacharias loquitur in stylo, auditur in cærà, manibus omni solo clarior. Modus ille scribendi tunc usitatissimus erat, unde Hieron. etiam epistolâ longâ in cærà dictasse indicat Epist. 142, in fine. SCRIPSIT DICENS, id est, in hæc sententiam: JOANNES EST NOME EJUS, quasi diceret: Vos petitis, quo nomine velim vocari illum; id non est mea voluntas, nam Joannes jam est nomen ejus, ipsi jam dudum ab alio divinitus impositum, ut Ambr. ET MIRATI SUNT UNIVERSI, conspirationem utriusque in peregrinum no-*

VERS. 64. — APERTUM EST, id est, interprete Euthymio, in vocem solutum est, restitutum est ei usus vocis quo per novem menses orbatu fuerat. Videtur enim os mutis oblocum quemadmodum et oculi caecis auresque surdis clausa; quare et hæc aperiri dicitur, Math. 9, v. 30, Marc. 7, v. 35. *Manifestum est autem*, inquit Euthymius, *quod et auditus pariter solutus est; sicut enim pariter ablatu fuerat, ita quoque pariter solutus est*. Metaphoricus sermo est: os videbatur clausum, quod officio non magis fungeretur, quam si de industria clausum fuisset: apertum igitur dicit, quia naturali usui restitutum est ad audiendum aptum redditum est.

ILICO. Mox ut filii sui nomen scripto declaraverat. *Merito*, habet Ambrosius, *continuo resoluta est lingua ejus quia quam vixerat incredulitas fides solvit*. Cui os obstruxerat incredulitas, fides cum obedientia conjuncta aperuit: literis enim mandans, et imponens filio suo nomen Joannes, quod angelus jussu erat, quasi manu sua subscripsit et confirmavit, quod ab angelo prædictum credere noluerat. Interim novi nominis impositio, et nova præcursoris natiuitas, novo sunt miraculo confirmata: ac celebrata.

ET LINGUA EJUS, scilicet aperta est, quod est soluta impedimentis: nam *patach* hoc Hebræis, à quâ radice descendit *ethpatah*, hoc est vitiorum Syrus, non tantum significat aperire, sed et solvere, ligatum. Regia Biblia ex Completibus addunt *perarticulata* est, perpolita est, potuit articulata et distincte loqui: verum illud alibi non additur.

ET LOQUERATUR, ita ut loqueretur, recte scilicet et clare, quemadmodum antea. Hoc futurum prædixerat angelus supra, v. 20; nimirum, recepturum loquelam, postquam impleta vidisset, quæ volebat credere.

BENEDICENS, laudans. Syrus, et *benedixit*, id est, laudavit, gratias egit.

DEUM, seu Deo. Mox ut loquendi facultas ei reddita fuit, erupit in laudem reddendis Deo, ut par fuit; et verborum primitias ei obtulit, cujus munificentia tantum gaudiorum cumulus obveniebat. Nec tamen laudavit statim aut gratias egit ob vocem restitutam, aut etiam ob filium acceptum, aut ob alia privata beneficia, sed ob beneficia publica ac longe sublimiora, quorum contemplatione admirationeque intus ardebat, tenebris illis offundentia. Intelligit enim Evangelista, erupisse in hunc, quem infra, v. 68 et

men, et præcipue quia intelligebant hoc à Deo impositum esse.

VERS. 64. — APERTUM EST AUTEM ILICO OS EJUS, id est, in vocem solutum est; nam mutis os quodammodo clausum videtur. Quod autem dicit, *ilico*, hoc est, mox ut scripserat nomen, significat nominis impositionem fuisse causam solutionis lingue, ut observat Origen., hom. 9, quia tunc quasi manu sua subscripsit id quod Angelo nuntiari credere noluerat; ut hinc Ambr. dicit: Linguam, quam infidelitas vixerat, fides solvit.

VERS. 65. — ET FACTUS EST TIMOR, id est, reverentia hominum erga Deum, existimantium tot signis divinitus editis non posse, nisi aliquid admirandum

seq., recenset: nam quæ narrat intermedia, post hymnum decantatum contigerant; quin etiam hymnum unum fuit eorum quæ divulgata sunt.

VERS. 65. — ET FACTUS EST, ortus est itaque, et pervasit animos omnium, cum ob hoc loquens Zacharie, tum ob cætera miracula.

TIMOR Dei, timor reverentia religionisque. Nam ubi Deus potentiam presentiamque suam ostendit, necessario invadit timor animos hominum, reverentium presentis Dei magnitudinem majestatemque, et humiliter se ei subdunt.

VICINOS, circumhabitantes; non tantum presentes, quorum aderat non parvus numerus, sed et absentes, qui ex his qui presentes fuerant audiverunt.

ET, adeoque non tantum per vicinos, sed et SUPER OMNIA MONTANA, in totâ montanâ, scilicet regione, in quâ sita erat civitas Zacharie. Syrus, in universo monte; vide supra, v. 39.

DIVULGABANTUR, præteritum imperfectum pro perfecto, divulgata sunt, et rumore sparsa, omniumque sermonibus celebrata.

OMNIA VERBA HÆC, OMNES RES ISTÆ quæ circa puerulum hunc contigerant, quidquid hic aut factum aut dictum fuerat; de filio per angelum promisso, de patre ob incredulitatem mutis, de puerperio ante sterilis, de nomine divinitus imposito, denique de patre ex elingui rursus faciendo, et ex afflatu Spiritus repente propheta.

VERS. 66. — POSUERUNT, reposuerunt, IN CORDE suo, animo vel infixerunt, et diligenter attentæ considerant; non oscitanter audiverunt, sed considerantur attentio memorique animo, quid sibi vellent, quid futurum portenderent.

QUI ADIERANT, quæ de admirando pueri hujus conceptu ortuque ferebantur.

DICENTES, apud seipsos et inter se invicem.

QUIS, vel quid; est enim varia lectio, et Græcum ambiguum; nam et neutrum, vel per se licet interpretari, quid vel referre ad τὸ παιδίον (quod est puerulus) similiter neutrum; sensus idem unus est utriusque.

PUTAS, est loco conjunctionis expletivæ, quis putas, quisnam.

ERIT? evadet? quantus futurus est vir, quantus propheta, tot conceptus, tot natus cum miraculis? q. d.: Non vulgaris aut gregarius erit, sed evadet haud dubie vir magnus coram Domino, ad res sum-

portendi. Itaque DIVULGABANTUR, hominum sermone, OMNIA VERBA HÆC, id est, res istæ omnes, apparito scilicet angeli, cæteraque omnia quæ in textu narrata sunt.

VELT. 66. — ET POSUERUNT IN CORDE suo, non tantum vanos rumores præterite sinendo, sed illa, tanquam magnarum rerum portenta et præliudia, attentio animo expendendo, DICENTES, quis putas, Græcè, *quisnam*, PEER EST ERIT? id est, quantus vir et propheta futurus est, cujus conceptus et ortus tot miraculis nobilitatur? ET ENIM MANUS DOMINI ERAT CUM ILLO. Verba sunt Lucæ, rationem reddentis sermonum vulgi, quia videlicet ista non poetica fictione, non fortunâ aut casu, sed Dei potestate gerebantur.

mas delectus. Nam nec propheta tam prodigiis legerat nati. Notandum nos minime aberrasse à scopo, cum ad futuram infantis excellentiam retulerunt quæ contigerant miracula; ex his velut præliudiis colligentes, ad magna natum, magnamque de eo opinionem et spem eventus alicujus admirandi animo præmentes. Nam eo consilio ediderat miracula illa Deus, et nativatem (maximè verò circumcissionem, quando aderat frequentia populi hujusmodi insignibus voluerat ornare, quæ magnum aliquid et singulare de ipso in futurum tempus promitterent; ut hominum oculos in ipsum converteret, ne obscurus postea et tanquam unus quilibet ex vulgo, sed eximia cum commendatione inagnæ auctoritate, ad exequendum propheta præcursorisque munus prodiret. Annotavit hoc inter Latinos Patres V. Beda, cum in hunc locum scribit: *Ut his atque hujusmodi, futuris Christi propheta, commendetur auspiciis; itaque (ut ita dixerim) præcursori veritatis, præcurrentia signa præbeant*. Inter Græcos Theophylactus et Titus; illius verba sunt: *Facta sunt hæc omnia singulari quadam dispensatione, ut qui de Christo prophetaturus esset, fide dignus haberetur*. Et probabile omnino est, multos fuisse horum in tempore memores, ita ut Joannem, prædicandi officium aggredientem, exasperant tanquam Dei legatum.

ET ENIM, et, nihil aliud quam et legitur Græcè et Syriacè; rectè tamen interpres dedit *etenim* conjunctionem causalem: reddidit enim causam evangelista, cui ominati sint omnes magni aliquid de puero isto.

MANUS, providentia, cura, præsens favor et gratia.

ERAT CUM ILLO, ducebat, regebat, dirigebat illum et quæ circa illum. Psal. 138, v. 5: *Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam*, id est, gubernasti me; manu ducuntur enim pueruli præsertim ab his à quibus reguntur. *Erat autem cum illo* seu regebat illum et quæ illi, manifestè scilicet et evidenter, ita ut dubitari à nemine posset, qui modò vidisset aut intellexisset admiranda illa quæ circa puerulum contigerant. Multis modis conspicua fuit Dei cura et gratia, quæ palam ostenderet puerum ad magna destinatum.

VERS. 67. — ET, pro tunc, simul ac os ipsi esset apertum, et lingua soluta, REPLETUS EST SPIRITU SANCTO, corripuit eum Spiritus sanctus. Non fuerat hactenus vacuus Spiritu sancto, vir justus coram Deo, supra, v. 6; qui si quid peccati admisisset, credendo tardius promissis Dei, jamdiu illud poenitentia

VERS. 67. — ET ZACHARIAS PATER EJUS REPLETUS EST SPIRITU SANCTO; non ad eum justificandum, nam erat et ante justus; sed ad prophetandum, ut explicando subjungit: ET PROPHETAVIT DICENS. Simul enim vim loquendi et spiritum prophetandi accepit, ita ut propheta verba primò ex ejus ore proruperint.

VERS. 68. — BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL, id est, benedictus et laudatus Deus populi Israelitici; quæ est periphraza veri Dei, et opponitur dis genitum demonibus. Quia VISITAVIT, supple, *placem suam Judaicam*; nam de gentibus dicit per propheta-

ditæra; supra, v. 20; et Christi deinde ejusque matris presentia faciente, in agitione mysteriorum ad Spiritus sancti gratiâ, progressus non parvos fecerat; sed nunc repletus Spiritu sancto dicitur, quia Spiritus sanctus in eo se esse declaravit, novo enim dono et gradu gratiæ ita augens, ut verbis prophetam ageret, quemadmodum supra, v. 41, mater; nam sequitur:

ET PROPHETAVIT, quasi dicitur: Repletus est Spiritu sancto ad prophetandum; datus est illi spiritus prophetiæ, quo imbutus prophetavit. Inflammatus enim vehementi spiritus ardore, et præclaro prophetiæ lumine illustratus, palam erupit in pronuntiationem ejus qui sequitur hymni mysteriis referentissimi: *Vide quàm bonus Deus, ait Ambrosius, et facilius indulgere peccatis: non solum ablata reddidit, sed et insperata concedit*. Loquela enim, adit Beda, quæ sola ablata fuerat diffidentia, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti, et lingua ei non tantum soluta est, sed et organum facta Spiritus sancti ad prophetandum. Jungit evangelista spiritum et prophetiam, ut significet quòd non humanitas loquatur tanquam privatus quispiam; sed ex afflatu Spiritus celestem profert doctrinam. Prophetam autem partim de Christo, partim de filio suo: de filio suo partim præsentant, nimirum quid ministerii præstiturus sit adventi Christo; de Christo, partim revelat presentia, sed etiamnum occulta mysteria, nimirum quòd incarnatus sit, partim futura prædicat, beneficia, inquam, quæ per eum contingent populo; simul explicans, promissa Patris facta, et veterum prophetarum oracula, intelligenda esse de animi imprimis salute, consistente in remissione peccatorum atque integritate vite.

DICENS. Prophetavit in hæc verba, quæ prima erupunt ex aperto ipsius ore: simul enim accepit facultatem loquendi et donum prophetandi, quæ ambo mox exeres, in divinas prorupit laudes, benedicens Deo, et eum qui sequitur hymnum promens; qui quidem epitome quædam est omnium in Christo promissionum.

VERS. 68. — BENEDICTUS, laude dignus, laudandus scilicet est; vel benedictus, scilicet sit, benedicitur, prædicatur et laudatur ab omnibus; nos utramque expositionem jungamus, laudetur, prout dignus est, ab omnibus. Benedicit homo Deo, laudando; Deus autem homini, benefaciendo. Est igitur exordium à laude et gratiarum actione, quòd summum beneficium prædicet redemptionis per Christum.

tam: *Non plebs mea vos*. Sumitur autem *visitatio* in scripturis et in mala parte, pro penis affligere, ut Levit. 26, v. 16: *Visitabo vos in egestate*, etc., et sepe in bonam, pro beneficiis adferre, aut liberare, maximè quando Deus prophetam aut angelum alicum mittit. Hic autem, *visitavit*, idem est, quòd in propria personâ carnem indutus invisit populum suum; idque non ad puniendum, quia *FEcit REDEMPTIOnEM PLIBUS SUE*, id est, redemit eam à captivitate Sarræ, et servitute peccati. Redemptio enim captivitatem respicit, et soluto pretio peragitur, quod

DOMINUS, usurpat id loco proprii illius et ineffabilis nominis, quod sæpe diximus.

DEUS ISRAEL. Sic legis et Psal. 40, v. 14: *Benedictus Dominus Deus Israel*. Est autem Israel secundum casus, Israelis, quod intelligit, vel Patriarchæ Jacob, vel potius populi trahentis ex Jacob originem. Et est quidem Deus omnium, Rom. 5, v. 29; sed quia à solo illo populo, docto à suis patribus Abraham, Isaac et Jacob (qui et Israel) agnoscebatur et colebatur, ideoque passim à Prophetis vocatur Deus Israel; quæ est periphrasis veri Dei, quæ distinguitur à diis gentium, qui sint dii falsi, ac proinde nec dii; vide supra v. 16. Porrò èd magis hic usus est Zacharias hoc epitheto, quòd mens ejus esset loqui de redemptione Israelitici populi, juxta promissa Dei Abrahamo et Israeli patribus facta.

QUA, jam tandem, VISITAVIT, invisit, supple ex consequentibus verbis, plebem seu populum suum. Ad quem modum Syrus transfert: *Quia visitavit populum suum, et fecit ei redemptionem*. Visitare aliquem, est, absentem, cujus curam geras aut rationem habes, invisere, ut scias quo res ejus sint statu. Id propriè Deo non congruit qui semper hominibus adest, semperque eos videt, ac novit illorum res; sed metaphorice visitare homines dicitur, quando exteriori aliquo opere præsentem se illis esse, et res eorum videre, eorumque rationem habere declarat; ut quando vel per justitiam eos punit, Levit. 26, v. 16: *Visitabo vos velociter in egestate et ardore*; vel per misericordiam beneficis afficit, Gen. 21, v. 1: *Visitavit Dominus Saram, conceptisque, etc.*, præsertim verò si etiam mittat ad eos aliquem è servis suis. Sic sæpe antehæc Deus visitaverat populum Israel per Prophetas, *de nocte consurgens, et quotidie commensens*, 2 Paral. 56, v. 15, signanter per Mosem, qui jussu Domini locutus est ad seniores Israel, prout legitur Exod. 3, v. 16: *Visitans visitavi vos, et vidi omnia que acciderunt vobis in Ægypto, et dixi ut educam vos de afflictione Ægypti, etc.* Intelligit autem Zacharias, quòd jam visitaverit Deus populum suum, non per prophetam, aut angelum, aut alium legatum, sed per seipsum, juxta id quod promiserat, Ezech. 54, v. 11: *Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas*. Per seipsum autem, quia per Filium, unum Deum secum, quem de cælo in mundum misit, et carnem induit ex Mariâ Virgine, illâ que jam trimestri domi ipsius egerat. Conceptum enim ab eâ Messiam Dei Filium, cujus precursor in spiritu et virtute Elias foret filius ipsius, quod angelus supra, v. 17, prædixerat, cognovit, non quidem ex relatu

juxta Scripturas fuit sanguis Christi. Utitur autem verbo præteriti temporis, partim quia jam per incarnationem fieri cœperat, partim prophetice, quia jamjam futurum erat.

VERS. 69. — ET EREXIT CORNU SALUTIS NOBIS, id est, cornu salutare seu saluiferum, ut scilicet non solum nos tueatur ab hostibus, sed etiam salutem afferat. Per cornu autem significari metaphorice solet potentia et robur, eò quòd animalia cornuta totum in cornibus offendendi ac tuendi robur habeant. Unde conse-

quenter significat sæpius regnum seu gloriam ejus; ita ut hic significetur, quòd regnum Davidis jam collapsum per Messiam in antiquum splendorem et robur restituerit, ad afferendam salutem nobis; ideo enim addit: *IN DOMO DAVID*, id est, in familia David, cui regnum illud promissum erat, ut dictum est v. 32 et 35. PUEI sui, id est, servi, quia Deo placuit, et regnum sibi à Deo creditum fideliter administravit. Simili ferè phrasi dicitur, 1 Reg. 2, v. 10: *Dominus dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu David*

uxoris suæ, multòque minis B. Mariæ, sed ex revelatione Spiritus sancti, quam Maria cohabitans, inter cæteras benedictiones ipsi impetraverat, (*Paulatim enim et hic, inquit Origenes, per tres menses, Spiritus sancti augmenta capiebat, et cum nesciret erudiebatur*) quo Spiritu sancto impellente, jam etiam verbis id declaravit, quanquam obscuris, quia tempus nondum permitteret aperta. Visitandi igitur vocabulo, significatur ipsa Fili Dei in carne presentia; quæ visitatio in utero Virginis inchoata, tandè duravit, quandiu Verbum caro factum habitavit in nobis. Hinc legis infra cap. 7, v. 16, dixisse populum: *Deus visitavit plebem suam*; et infra 19, v. 44, ipsum Dominum, causam oneris Jerosolymorum pronuntiasse, eò quòd non cognovisset tempus visitationis suæ. Hæc Dei visitatio, quæ populum invisit per Filium suum, omni aliâ Dei visitatione est excellentior, ac proinde laudandus ac benedicendus Deus, ob hanc magis quàm ob quamvis aliam, quod fecit hic Zacharias. Sed ne putes hujusmodi fuisse hæc visitationem, quales nonnullæ aliæ, ad puniendum, inquam, adjungit: *Et fecit redemptionem. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*; Joan. 5, v. 17.

FEcit REDEMPTIONEM, id est, redemit; redemit autem, id est, liberavit, à captivitate scilicet; redemptio enim ponit captivitatem; captivitate autem peccati ac Satanae, et consequentibus animi corporisque miseriis ac malis; ab omnibus enim liberat et redimit Deus per Christum, sed prius à servitute peccati et Satanae, tandem etiam à morte et corporis miseriis; vide infra 21, v. 28. Porrò eum redemptio seu liberatio fiat pluribus modis, viribus ac potentiâ; quomodò Deus eundem hunc populum olim liberaverat ex Ægypto, in manu potenti et brachio excelso, Psalm. 135, v. 12; cum bonâ hostium gratiâ; quomodò idem redemptus fuerat è captivitate Babilonica, Cyro et Dario spontè dimittentibus, 1 Esdræ 1 et 6; redemptio de quâ hic est sermo, cum *ἀπαγορεύει* Græcè appelletur, significatur hujusmodi esse, quæ fiat persoluto justo pretio, quòd *ἀντίτιμον* Græcè dicitur. Christus enim redemit Israel ex omnibus iniquitatibus ejus, et diaboli potestate, non vi ac potentiâ, multòque minis favente diabolo, sed soluto justissimo pretio, sanguine suo; satisfactione, qualem hominum peccata promeruerant, moriendo datâ, non diabolo, sed Deo Patri, tanquam Domino offenso, qui justitiâ exigente hominem diabolo inimico permisera puniendum ac pro meritis tractandum. Quare de seipso Christus proficitur, quòd *venit dare animam suam redemptionem* (redemptionis pretium) *pro multis,*

quæter significat sæpius regnum seu gloriam ejus; ita ut hic significetur, quòd regnum Davidis jam collapsum per Messiam in antiquum splendorem et robur restituerit, ad afferendam salutem nobis; ideo enim addit: *IN DOMO DAVID*, id est, in familia David, cui regnum illud promissum erat, ut dictum est v. 32 et 35. PUEI sui, id est, servi, quia Deo placuit, et regnum sibi à Deo creditum fideliter administravit. Simili ferè phrasi dicitur, 1 Reg. 2, v. 10: *Dominus dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu David*

Math. 20, v. 28; et sancti gratitudinis causâ ipsiocinunt, Apoc. 5, v. 9: *Redemisti (emisti) nos Deo in sanguine tuo*; denique Apostolus monet, 1 Corinth. 6, v. 20: *Empti estis pretio magno, etc.* Atqui si pretium redemptionis Israel fuerit mors Christi, quomodò dicit hic Zacharias, quòd Deus populum suum redemerit per Christum, qui conceptus duntaxat adhuc erat, nondum natus, minis mortuus? Euthymius respondet, *quòd dicat ea quæ futura sunt, tanquam ea quæ facta sunt, more prophetiæ*; verè. Bèda aliquid amplius addit: *Quòd B. Zacharias proximè faciendum cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat*; rectè. Sed plena videtur futura responsio, si dicatur, quòd narret tantum factum id quod jam noverat inchoatum. Jam enim in mundum redemptor venerat, jam carnem induerat, quæ opus redemptionis auspicabatur: nam etiam incarnatio Filii Dei, nativitas, et cætera omnia ejus, præcedentia mortem, fecerant ad nostrî redemptionem, sed quæ morte demùm perfecta sit.

PLEBS SUÆ. Alii libri, et quidem veteres, legunt dativo casu *plebi suæ*, consentaneè Græco et Syriaco, quanquam sensu non admodum diverso: Visitavit et redemit plebem suam. Intelligit autem populum Israel, qui solus hætenus erat plebs et populus Dei, cui soli promissa fuerat redemptio, ex quo solo natus Christus redemptor, cui soli denique Christus presentiam suam exhibuit et redemptionem salutemque obtulit, secundum id quod ipse postea videris lustransque hunc populum suum instar ovium dissipatum, testatus est, Math. 15, v. 24: *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*.

VERS. 69. — EREXIT, excitavit. CORNU, regnum; quia cornua animalibus in capite, supra reliqua corporis membra, excelso loco constituta, robur præcipuum obtinent, solent eis regna significari, quemadmodum Zachar. 1, v. 18 et seq. Est enim regnum, dominatus omnium præstantissimus, gloriosissimus, ac validissimus, quo cives ab hostibus potentissimè defensi, securè agant: ut adversus Christi regnum, nec peccatum, nec mors, nec portæ inferorum quidquam valent.

SALUTIS, id est, salutare seu saluiferum, phrasi Hebræicâ, quòd non solum tueatur nos ab hostibus, verùm etiam salutem felicitatemque nobis afferat æternam, hoc est, regnum cælorum. Porrò quòd suis salutem est regnum, illud adversariis est exitiosum, ut eos prosternat et instar cornu ventilet ac dissipet. NOBIS, plebi sui populo suo, utcumque visi fuerimus dejecti et ab omni spe alieni; seipsum enim annumerat populo.

IN DOMO, familiâ seu posteritate DAVID, cui beneficium hoc promiserat.

PUEI, servi sui ministri sui. SERVUM Dei vocat,

sui; et Ps. 131, v. 17: *Illic producam* (Hieronym., *orire faciam*) *cornu David*, ad quem locum Zacharias alludere videtur.

VERS. 70. — SICUT LOCUTUS EST PER OS SANCTORUM, s. s. XXXII.

non tam quia Deo placuit, vir juxta cor Dei, 1 Reg. 15, v. 14; quàm quia regnum et regimen populi, sibi à Deo creditum, ita sanctè ac fideliter administravit, Psal. 77, v. 71, 72, ut promiserit Deus illud in ipsis posteritate fore æternum, Psal. 88, v. 56 et seq. Benedict ergo Zacharias Domino, quòd misso in mundum Christo, non solum visitaverit populum suum et redemerit è captivitate Satanae servituteque peccati, verùm etiam adscripsit regno, cujus potentiâ defendi queat, ne in hostium snorum (Satanae, mundi, carnis) servitutum recidat, et cujus felicitate, queat repleri omnis generis bonis, atque ad salutem adduci æternam. Hoc est quòd Apostolus ait Coloss. 1, v. 15: *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transiit in regnum filii dilectionis suæ*, id est, filii dilecti sui. Illud regnum eum jam olim Davidi Dominus promississet futurum in familiâ ipsius, jam constituit, excitavit, et in sublime sublatum gloriosè erexit (nam cornu in altum erectum, animositas, gloriæ, prosperitatisque est signum, Psal. 74, v. 5, 6); Christo Rege incarnato ex virgine de domo David, et parato, omnes à se redemptos, et è peccati tanquam Ægyptiacæ servitute eductos, ad hoc regnum admittere. Quòd quidem tunc maxime factum est, eum prædicaretur: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*, Math. 5, v. 2, et 4, v. 17, et 10, v. 7, etc.; et eum omnis in illud vim faceret, infrâ 46, v. 16; id quod etiam nunc fit. Loquitur enim Zacharias etiam hic prophetico more, de re inchoatâ tanquam perfectâ: quam futuram supra, v. 52, promiserat angelus Virgini, eum diceret: *Dabit illi Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum*. Legge que illic scripsimus. Quin et sub nomine cornu fuit hoc regnum prædictum, 1 Reg. 2, v. 10: *Dominus dabit imperium Regi suo, et sublimabit cornu Christi sui*; nec non Psal. 151, v. 17: *Illic producam cornu David*; pro quo D. Hieronymus veritè ex Hebræo: *Ibi oriri faciam cornu David*; seu Davidi: ad quem manifestè locum videri possit Zacharias allusisse.

VERS. 70. — SICUT, prout, LOCUTUS, pollicitus est, disertè promisit, scilicet Dominus Deus Israel.

PER OS, seu ora, nisi forte singulari numero significetur, quòd uno omnes ore locuti fuerint.

SANCTORUM qui, Hyperbaton, sic ordinandum, quomodo ordinavit Syrus: *Prophetarum ejus sanctorum, qui à seculo sunt*. Sanctos vocat, ad distinctionem à pseudoprophetis, quia allati seu inspirati fère Spiritu sancto, 2 Pat. 1, v. 21, eoque acti tam in moribus quàm in sermonibus, quò facilis credatur, quòd per os ipsorum Dominus locutus sit.

QUI A SECCULO SUNT, qui à seculo. Interpretes supplent. Act. 5, v. 21, nihil supplet; clarior supplet visisset fuerunt; qui jam olim fuerunt seu flourant,

etc., id est, ita fecit, quemadmodum promiserat per prophetarum sanctorum omnium, qui ab initio seculi flourerunt: omnes enim proximè vel remotè Christi incarnationem, passionem, et regnum, et con-

quod est, antiquorum. Sic legis, Genes. 6, v. 4: *Isti sunt potentes à seculo*, quod est, antiqui: et Psal. 24, v. 8: *Remissere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ à seculo sunt*, id est, antiquarum.

PROPHETARUM EUS, pro suorum, et quidem plerumque omnium. Videtur autem loqui Zacharias, de his potissimum Prophetis, qui vaticinia sua scripto reliquerunt, qui posteriores sunt patribus, de quibus agit infra v. 72 et 75. Jam cum pendat hic versutus, quaerit an ad precedentia, an verò ad sequentia sit referendus? Ego existimo sic ad sequentia referri, ut ad precedentium pertineat confirmationem. Nam sequentibus omnibus versibus usque ad 76: *Et tu puer, etc.*, nihil aliud fit, quam quòd explicatur clarum, quod præcedentibus duobus est dictum; hoc solum addit, quòd antiquis prophetarum oraculis et pactis à Deo cum primis Patribus iniis, consentaneum esse docetur.

VERS. 71. — SALUTEM, salvationem, liberationem; regitur à verbo, *locutus est*, positò pro *promisit*. Syrus volens sensum explicare, mutavit nomen in verbum *denephrèkan* quòd liberabit nos, quòd esset liberaturus nos, vel, se liberaturum nos: quod et multi ex recentioribus interpretibus Latinis faciunt. Visitatio et fecit redemptionem plebis suæ, sicut locutus fuerat se promiserat nobis salutem ex inimicis, sive quòd liberaret nos ab inimicis.

EX INIMICIS NOSTRIS, qui dominarentur nobis, populo, inquam, Israel.

ET DE MANU, et ex manu, potestate, captivitate, tyrannide.

OSNUM; non enim sufficit ex unius aut alterius manu liberari.

QUI ODERUNT NOS. Repetitio est Hebræis familiaris, qualis sæpe occurrit in Psalmis, et quidem uno Psalmo 17 bis, v. 18 et 41. Nam si de creaturis agatur ratione præditis, idem sunt inimici et qui oderunt; quòd si agatur et de ratione carentibus, significatur omne genus inimici. Porro sæpe id legitur in libris Prophetarum, promissam Israeli à Deo ex inimicis liberationem, Isaie 19, v. 20: «Clamabit ad Dominum à facie tribulantis, et mittet eis salvatorem, et propugnatores, qui liberet eos.» Jerem. 50, v. 10: «Ecce ego salvabo te de terra longinqua, et semen tuum de terra captivitatis eorum.» Ezech. 15, v. 21: «Et libero populum meum de manu vestra, neque erunt ultra in manibus vestris ad prædandum, etc. Et videri quidem possint Prophete loqui de inimicis corporatis ac visibilibus: sed cum Zacharias eos in-

sequenter salutem populi Dei vaticinat sunt. Nam quid Deus locutus sit per os prophetarum explicat per sequentia, videlicet.

VERS. 71. — SALUTEM EX INIMICIS NOSTRIS. Refertur enim hoc ad verbum *locutus est*. Intelligit autem salutem seu salvationem ab illis inimicis, quos Christus vicit; hos autem certum est fuisse non visibiles Romanos, aut Græcos, cujuscumodi redemptionem et salutem carnalis Judæi expectabant; sed spirituales demones, qui humano generi dominabantur. Itaque

terpretetur de his inimicis qui per Christum devicti sunt, constat, et illos, et Zachariam, loqui de invisibilibus inimicis, qui nocent salutem animarum, et pertrahere conantur in mortem æternam. Quare Origenes annotat in hæc verba: *Non putemus hanc de corporalibus inimicis dici, sed de spiritualibus*. Similiter Titus: *Non de aspectabilibus hostibus, sed de his qui sub aspectum non cadunt*. Sunt autem hi, peccatum, Satan, mundus, caro; et quanquam caro et mundus sub aspectum cadant, plerumque tamen non eà ratione, quâ nocere conantur. Inter hos Satan propitissimè Israel em odit et perdere conatur, atque impedire ne ascendat, unde ipse dejectus est: sed peccatum, ad quod, ut finem, Satan ceterique inimici respicientes, sollicitant, præcipue ac per se nocet inimicumque est. Non solum enim conatur perdere, sed etiam servos, et quidem perditos, tenet, facitque captivos Satanæ; et mundi carnalisque mancipia: à quo qui liberatur, consequenter et à reliquis liberatur, Satanâ, mundo, ac carne, ne sit captivus aut servus illorum. Per salutem ergo seu liberationem ex inimicis, Israeli à Deo per Prophetas omnes promissam, Zacharias præcipue intelligit, remissionem peccatorum quam Christus præstat. Cui suffragatur Apostolus Petrus, Act. 10, v. 43, ubi ait: «Hic omnes propheta testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.» Atque hæc remissio peccatorum, est ea quam supra, v. 68, memorat, redemptioni, Deo Israelæ per Christum visitante facta, soluto pretio sanguinis Christi, et satisfactione pro peccatis datâ. Hic enim remissionis peccatorum, conjunctam esse liberationem et à ceteris inimicis, manifestè sacre Litteræ docent; quod ad Satanam, Coloss. 2, v. 43 et 45: *Donans vobis omnia delicta, etc., et exspoliatis principatus ac potestates*; quod ad mundum, Gal. 4, v. 4: *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de presenti seculo nequam*. Denique de reconciliatis Deo scriptum est: *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus*, 2 Cor. 10, v. 3. Ab horum ergo hostium omnium dominio se potius tyrannide, sicut promiserat Dominus per omnes veteres prophetas, se liberaturum Israelæ, subaudi, ita jam fecit seu facit, per Christum nos visitans; respicit enim ad hoc potissimum quod dixerat, *Fecit redemptionem plebis suæ*. Nota quam misera sit hominum extra Christum conditio, nempe servi peccati sunt, et prostrati subjacent hostium tyrannidi.

VERS. 72. — AD FACIENDAM, *providendam*, facere. Liceret et hoc referre ad, *sicut locutus est*, seu promisit, quod

Zacharias interpretatur hic omnes illas prophetias, quæ dimittendo Israel liberatore ab hostibus loquuntur. ET DE MANU OMNIUM, QUI ODERUNT NOS. Repetitio est Hebræis familiarissima, in Proverbis, et Psalmis, et Canticis. Unde hæc eadem repetitio habetur bis in eodem Psalmo 17, v. scilicet 18 et 41.

VERS. 72. — AD FACIENDAM MISERICORDIAM CUM PATRIBUS NOSTRIS; ut sic Filium suum mittendo misericordiam sui gratiam erga patres antiquos reipsa exhiberet, ad scilicet præstando, quod eis tam pro se,

modo multi vertunt, et sensus est clarus: visitabat enim Deus et redimebat Israelæ, et erigebat ei cornu salutis, sicut promiserat se facturum misericordiam, seu usurum misericordiâ cum patribus. Sed vetus Interpres, subaudiò, *exca 3* (ad hoc ut faceret), intellexit finem, intuitum, vel respectum hic significari, ob quem promiserit per Prophetas Deus Israeli salutem ex inimicis; vel etiam (ut alius et plenius accipias) ob quem visitaverit, et fecerit redemptionem, et erexerit Israeli cornu; nimirum, idèò quoque ut faceret misericordiam cum, etc. q. d.: Una causa fuit, ut impleteret oracula prophetarum (nam sub salute ex inimicis quodam modo intelligit et regnum, quod postea clarius explicat); altera, ut faceret, præstaret misericordiam, etc.

MISERICORDIAM, beneficentiam, gratiam cum PATRIBUS NOSTRIS, primis illis, Abraham, Isaac et Jacob, quos summo semper amore est prosecutus: ut sicut illis viventibus benefecerat, ita et mortuis beneficeret in filiis. Non credo hic agi de propria patrum salute, sed quòd patrum intuitu, erga posteros, beneficentiam suam Deus, misso Filio ad salvandum, voluerit exercere. Ad hoc ergo, inquit, ut contineretur beneficentiam sui misericordiam suam erga patres nostros. Sic Strabus interpretatur auctor Glossæ ordinariæ, cum ait, *ut misericordiam, quam patribus promisit, impleat in nobis*; similiter Lyranus. *Filios enim suos*, inquit Theophylactus, *cum vident patres talibus frui bonis, gaudent et participes sunt lætitiæ, perinde ac si in se collata essent*. Omninoque quod fit illis, censetur patribus fieri, et præsertim quando fit patrum respectu. Quanquam autem vox Hebræa, quamvis beneficentiam significet, quod supra v. 50, annotavimus, Græcè tamen et Latine *misericordia*, Syriacè *gratia*, hic rectè vertitur, quia non est alia major seu misericordiâ seu gratiâ, quæ miseris præter omne meritum gratis fiat et detur, quam missio seu incarnatio Filii Dei, remissio peccatorum, adoptio, novæ vitæ aggressio, et perseverantia, de quibus omnibus hic agitur. Hæc patres non promeruerunt, multò minus filii, quanquam patrum respectu filii obtigerint.

ET MEMORARI. Hic ubi Interpres servavit infinitivum; est enim varius in versione; licet eum referre ad, *sicut locutus est*, seu promisit; sed quia mox vertit per gerundium, *ad faciendum*, consequenter et hic intelligendum est ad memorandum, ut memoraretur seu meminisset, (abutilur enim interpres passivâ voce *memorari*, pro activâ *meminisse*, et quod ad significationem, et quod ad constructionem), quod est, ad hoc ut reipsa memorem se declararet. Videri enim poterat obliquo quadam, longa illa mora, sub quâ passus fuerat languere populum, gravissimis afflictum tam animi quam corporis malis.

quàm pro posteris promiserat. Nam et ipsi patres fide et gratiâ Christi justificati sunt, et ejus adventu è limbo liberati. ET MEMORARI TESTAMENTI SUI SANCTI Græca constructio est, pro, *ad memorandum*, id est, ut ita se memorem declararet reipsa post longam illam quasi oblivionis moram, fœderis sive pacti cum

TESTAMENTI, fœderis, pacti: sic enim sæpe accipitur vox testamenti; vide infra, cap. 22. *Testamentum autem*, supple, cum eisdem patribus iniis: nam sic misericordem se præstitit, ut etiam filiis; erat enim misericordiâ pacto promissâ; origine misericordiâ, pacto debita; sed debita, non singulis, à generi, ex pacto spontaneo, gratuito, ac misericordi. Testamentum enim hoc seu pactum, illa intelligitur promissio Dei facta Abrahæ, Gen. 12, v. 5; Isaac, Gen. 26, v. 4; Jacob, Gen. 28, v. 14: *Benedictur in semine tuo omnes tribus terræ*. Quam patres minimè promeruerunt ex æquo, licet adductus Deus fide ceterisque eorum virtutibus, illis potius quàm aliis eam adiderit. *Testamentum autem* quod dicitur *hoc sermo*, ait Titus, *illud est quod pepigit cum Abrahamo, dicens: Et benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ*. Suffragatur apostolus Petrus Act. 3, v. 25, ubi Israelitas sui temporis alloquens ait: *Vos estis, filii prophetarum, et Testamenti quod disposuit Deus ad præteritum, dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicetur omnes familiae terræ*; quò loco Petrus, et alio Paulus (Gal. 3, v. 8, 14, 16), semen interpretatur Christum. Dicit ergo Zacharias, quòd Deus promiserit Israeli per prophetas salutem ex inimicis; vel potius, quòd visitaverit et fecerit redemptionem et erexit cornu populo suo, etiam idèò, seu ad hoc (ut sit hæc quasi tertia causa, à vaticiniis prophetarum, et Dei erga patres misericordiâ) ut reipsa memorem se declararet fœderis sancti cum patribus, quòd habebat, in Christo ex ipsis nascituro, benedicens omnes familias, tribus, seu ut legitur, Gen. 22, v. 18, gentes terræ; inter quas Israelitæ primum ex Dei mente obtinebant locum, quos pròinde Petrus mox dixit filios prophetarum, et testamenti sui pacti ordinati cum patribus, eò quòd de ipsis præcipue prophete vaticinati essent, et primam ipsi partem in fœdere illo, hereditario quodam jure, haberent.

SANCTI. Ita vocat, quòd testamentum illud, participes sui, redderet sanctos. Erat alium testamentum, quòd inerat Deus cum Israelæ egresso ex Ægypto, ut si legem servaret, quòd fuerat pollicitus, terram Chanaan obtineret, bona terra comederet, etc., quòd exigebat quidem sanctitatem, sed non conferebat; istud sanctitatem non præcipit tantum, verum etiam largitur, idèòque vocatur ab Jeremiâ novum, quòd novum reddat hominem, Jer. 31, v. 31 et seqq.: *Et feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum, etc.* Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum, etc., quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.

VERS. 75. — JESURANDUM; accusativus casus est ex *ἐπερω* questio est unde regatur? Euthymius refert ad patribus iniis, videlicet de Christo ex semine Abraham nascituro. Respicit enim ad illud ædus, quòd pepigit cum Abraham, Genes. 22, v. 16 et 18, ut clarius patet Act. 3, v. 25, ex verbis S. Peiri; et ipse Zacharias hoc explicat sequentibus verbis.

memorari: nam indifferenter, inquit, verbum *prophetae*, à genitio transit ad accusativum; quemadmodum et Latinum meminisse, pro quo interpres dixit memorari. Sit igitur *κατα* ἀντίστοιχον accusativus loco genitivi, *iusjurandum* pro iurjurandi seu *juramenti*, quo modo legitur apud Origenem; et apposito, testamenti iurjurandi, pro testamenti quod est iusjurandum, vel nempe iurjurandi. Huic expositioni favet Syrus, sed ita ut claris, interposita conjunctione copulativa, tollat appositionem: *Testamenti sui sancti et iurjurandi*. Hoc sensu non potest dari alius magis perspicuus; quem etiam sequitur Theophylactus. Testamentum enim seu pactum, quod sæpe cum Abraham inierat Deus, Genes. 12, v. 2, et c. 15, v. 14, et c. 15, v. 5, et c. 17, v. 7; tandem, delectatus ejus obedientiā in filio immolando, firmavit adhibito juramento.

QUOD JURAVIT AD ABRAHAM, quod dedit ipsi Abraham, Genes. 22, v. 16 et seq. : *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercasti filio tuo unigenito propter me: benedicam tibi et multiplicabo semen tuum, etc.; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Etsi Dei promissio per se firma sit, quia Deus verax est, nec fallere potest: voluit tamen humano more juramentum addere, quo geminaret firmitatem, et quam certissimum redderet Abrahamum ejusque posteris. Abundantius enim volens Deus, ait Apostolus, Hebr. 6, v. 17, ostendere pollicitationis hereditas, immobilitatem consilii sui, interpositi iusjurandum, ut per daas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugiunt ad propositam spem. Promissioni porrò Abraham factæ, juramentum addidit Deus, non Isaac factæ aut Jacob. Est autem gradatio hic observanda: primum enim nuda misericordia nominatur; deinde testamentum, fœdus, seu pactum affertur; denique juramentum: quibus omnibus ut satisfaceret Deus, promiserat per prophetas, se salvaturum Israel ex inimicis, adeoque visitatum jam redemit et in regnum extulit.*

PATREM NOSTRUM, à quo primo fidem et circumcisionem accepimus, et cui primo factas promissiones hæcenus expectamus.

DATURUM SE NOBIS, τὸ δῶναι ἡμῖν, ad hoc ut daret nobis; subauditur enim *gratiam*, quod explicans Euthy-

VERS. 75. — IUSJURANDUM, QUOD JURAVIT AD ABRAHAM PATREM NOSTRUM. *Iusjurandum* est quartus casus Græcæ, et regitur à *memorari*: Nam sicut Græcum ita et Latinum, *meminisse*, pro quo hic sumitur *memorari*, regit indifferenter genitivum et accusativum. Sensus est ergo, ut se memorem ostenderet testamenti iurjurandi, seu testamenti, quod est iusjurandum, ad Abraham factum, ut diximus. Ita Theop. et Euthym., et favet ei textus Syriacus. Simile quid vide sup. v. 33. DATURUM SE NOBIS, id est, ad hoc, ut daret nobis, vel nimirum daturum se nobis ea quæ sequuntur; explicat enim quid continetur illo iurjurando, videlicet.

VERS. 74. — UT SINE TIMORE DE MANU INIMICORUM NOSTRORUM, etc., id est, ut ex potestate inimicorum

mus: Deinde dicit, inquit, ad quid fuerit hoc testamentum, et iusjurandum seu confirmatio: *Ut aaret nobis quò sine timore, etc.* Latinus interpres clarius accepit τὸ, pro *est*, quò daret nobis; vel, nimirum daturum se nobis: cui suffragatur Syrus *vertens denetel tan*, quò dabit nobis. Sensus est: Quod pactum cum patribus ininitum, et confirmatum iurjurando Abraham dabo, hoc habet, Deum daturum nobis, ut sine timore, et cætera quæ consequuntur duobus proximis versiculis. Omnino enim ad sequentia referendum est hoc daturum se nobis; significaturque ea quæ sequuntur, esse Dei dona et beneficia, veteri illà promissione iurjuratoneque contenta, quemadmodum latius dicemus infra v. 75. Igitur quia hucusque variè intricata est series orationis, jam inde à versu 70, sic liceat eam enodare juxta versionem Latinam: *Benedictus Dominus, quia visitavit nos, et redemit, et erexit nobis cornu seu regnum salutis: fecit autem hæc, et prout promiserat per prophetas suos, se liberaturum nos ex inimicis nostris; fecit præterea ad nos ut se patribus misericordem præstaret, et paci cum ipsis inini, juramentoque Abraham dato stabiliti, memorem se declararet; quo pacto id continebatur, quò ex inimicis nos esset liberaturus (hoc est, facere redemptionem) et præterea quò effecturus, ut sine timore ipsi serviremus in sanctitate, etc. Hoc est erigere cornu seu regnum salutis. Juxta Græcam lectionem paulò aliter expedit: Prout promiserat per prophetas suos, se liberaturum nos ex inimicis, se facturum misericordiam cum patribus, denique se memorem fore paci cum ipsis facti, et juramenti Abrahamo dati, hujus nimirum, se daturum nobis, ut sine timore, etc. Utriusque lectionis sententia est: *Benedictus Deus, qui nos jam visitatos redemit, et adscripti regno Christi; quemadmodum promiserat per prophetas, se liberaturum nos ex inimicis, et effecturum ut sub regno Christi sine timore ipsi serviremus in sanctitate, etc.; idque patrum intuitu, et juxta promissa ipsis facta se juramento firmata.**

VERS. 74. — Ut, etc.; amplificat testamentum illud juramento stabilitum, ostendens quò illo continetur, non tantum salus seu liberatio ab inimicis, et remissio peccatorum, verum etiam vita nova ac sancta.

SINE TIMORE, scilicet inimicorum, peccati, Satanae, mundi, carnis; à quibus semel liberati, timere non

nostrorum, Satanae, peccati, mundi, carnis, per gratiam Christi liberati, deinceps serviamus Deo, sine timore eorum, utpote quorum vires per Christi redemptionem fractæ sunt. Unde Christus ipse Joan. 16, v. 33: *Confidite, ego vici mundum*, et infra, c. 12: *Noctæ timere, pusillus grex*. Et sic ista verba et sequentia de presenti viâ intelligerentur in quâ quis servituri Deo in sanctitate, sine timore saltem servitii, et illo inmodico et anxio, qui mentis hilaritatem tollit. Sed quia hoc beneficium satis videtur indicatum v. 71, hinc malim istum et sequentem versum ad statum æternæ salutis referri. Neque enim sequum est, ut hoc summum beneficium in isto certico prætermittatur, quod et ipsa verba magis postulant. Æternitas enim verè omnes dies nostros comprehen-

debeamus, ne iterum nos sibi subjugent; fiducia collocata in eo qui nos liberavit, et in regnum suum securissimum transtulit; qui vicit mundum, quod de ipse dicit, Joan. 16, v. 33; et principem ejus palam triumphavit, Coloss. 2, v. 15. Hinc Israelæm alloquitur Deus Isaiæ 45, v. 1: *Noli timere, quia redemi te*; et Jeremias propheta vit, cap. 25, v. 6: *In diebus illis (regni Messia) salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter. Sine timore autem, anxio atque inmodico; cæterbi enim solliciti nos conversari, et cum metu ac tremore salutem nostram operari oportet, quod monet Apostolus, Philip. 2, v. 12; quia adversarius noster diabolus circum, quaerens quem devoret, etc.*, 1 Pet. 5, v. 8. *Sine timore rursus, non tantum dictorum inimicorum, verum etiam mortis, ut quæ nocere nequeat, sed ad vitam transmittat meliorem. Quà de re Paulus Hebr. 2, v. 15, loquens, Christum, ait communicasse carni ac sanguini; ut per mortem destrueret eum qui mortis habebat imperium, id est, diabolum; et liberaret eos qui timore mortis, per totam vitam obtortiti erant servituti. Denique sine timore poenæ, qui servorum est, cum amore autem Dei ac justitiæ, qui est filiorum. Non enim accepit Spiritum servitutis iterum in timore, (ait idem Apostolus, Rom. 8, v. 15, iis qui sunt in Christo Jesu:) sed accepit Spiritum adoptionis filiorum. Ut sine timore ergo, id est liberè atque hilariter, Domino serviamus, facit Christi gratia, promissa fœdere percusso cum patribus Abrahamæque jurato. Nam *si sine timore, non referendum est ad participium liberati, quod faciunt plerique Græcorum; sed ad verbum serviamus, monente Euthymio: quod verbum quia longius abest, Syrus, ut hyperbaton vitet, transponit, quod solet, et hunc versiculum in duo membra dividit, hoc modo: Quod dabit nobis, ut liberemur de manu inimicorum nostrorum, et ut absque timore serviamus coram eo. Sed quia hoc jam ante ex professio dictum fuerat: Ut liberemur de manu inimicorum nostrorum, sup. v. 71, videtur hic non repeti, nisi in transitu, ut inferiora superioribus monstrarentur coherere, in hanc sententiam: Ut ex potestate inimicorum nostrorum liberati (quod dictum est) deinceps sine timore serviamus illi, etc., qui est sensus Græcæ Latinæque editionis.**

SEVIAMUS, colamus, ferè ad servitum soli Deo debitam refertur vox Græca.

ILLI, uni, cui omnia debemus. Dominus opponitur inimicis; liberamur enim à servitute peccati, ut flammus servi justitiæ et Dei, Rom. 6, v. 18, 22.

VERS. 75.—In, pro cum, SANCTITATE, vitam ducentem sanctam et justam; sanctam quæ Deum respiciat,

diti, ubi, juxta Isaiam, timore omnium malorum sublatò, sedebit populus in pulchritudine pacis, et tabernaculis fiducia, ut serviamus illi.

VERS. 75.—In SANCTITATE, quæ Deum respicit, et ejus cultus est sanctitas colentis, ET JUSTITIA, id est, omnium virtutum perfectione, quæ generaliter *justitia* in Scripturis vocari solet, coram ipso, Deo scilicet facit ad faciem seipsam demonstrante, OMNIBUS DIEBUS NOSTRIS, per totam æternitatem, ubi

justam quæ homines. Sanctitatem vocat cultum dirinum, ait Euthymius, justitiam verò reliquam perfectionem virtutum, suffragantur Chrysostomus in Catena citatus et Theophylactus. Titus per utrumque intelligit sanctam religiosamque universorum Dei præceptorum expletionem, quod idem unum est; nam universa Dei præcepta, duabus tabulis, continentur, priore complectente officia pietatis erga Deum, posteriore officia justitiæ charitatisque erga proximos. Syrus unum solum ponit *becinoutho*, in justitiâ; qui assentiantur illi qui posterius prioris expositionem interpretantur, eò quòd justitia, genus omne virtutum significare consueverit. Hæc omnia eòdem recidunt, quòd Dominum colere oporteat, observatione præceptorum ejus omnique generis bonis operibus ac virtutibus; quemadmodum ait Apostolus Petrus, 1 Epist. 1, v. 15: *Secundum eum qui vocavit vos Sanctam, et ipsi in omni conversatione sancti sitis*. Videtur autem tacitè Evangelium legi opponi, quòd lex carnalem potius et exteriorum cultum, consistentem in sacrificiis, cærenoniis, umbris et justitiis carnis (quomòdò legitur Apostolus Hebr. 9, v. 10), videretur exegisse; Evangelium verò, interiora magis requirat, et veram animi justitiam.

CORAM IPso, cogitantes nos semper versari coram ipso, qui opera omnia nostra intueatur et corda scrutetur. Significatur justitia Deo probata, vera, sincera, ac solida, non ficta, simulata aut hypocritica, interpres Chrysostomus et Theophylactus; vide supra, v. 6.

OMNIBUS DIEBUS, non semel, ait Theophylactus, neque duobus diebus, sed omnibus, nullo admissio temporis intervallo.

NOSTRIS, vitæ nostræ. Atqui interpres Syrus non plus legit quàm Latinus. Potest significari, quod legi evangelicæ nulla alia succedat; sed perseverantia præcipue notari videtur; hæc lege nos esse redemptos, ut Dei cultus ac servitium, non alium nobis habeat finem, quam vitam. *Apertè et breviter*, ait Beda, quomòdò sit Dominus servitium designat, videlicet, et in sanctitate ac justitiâ, et coram ipso, et omnibus diebus: quæ vocatio est vitæ christianæ, similiter descripta à Apostolo, Tit. 2, v. 12: *Ut obneget impietatem, et secularia desideria, sobriè, et justè et piè, vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Hujusmodi vitæ institutionem, intellexit Zacharias supra, v. 69, sub cornu seu regno salutis; profuit enim ex salutifero Christi regno, estique pars maxima felicitatis ejus in hoc seculo; nec enim alius Christus regnat, quàm quibus hujusmodi vitam ducere largitus

nulla dies erit à Dei servitio, justitiæque feriat. Postquam autem celebravit beneficia, per Christi adventum nobis allata, utitur apostrophe ad puerum recens natum, sive quòd usus rationis ut in mero datus ei permanserit, ut Orig. et Ambr. hic, et fere Græci, sive poetico et prophætico more, personam fingendo, sicuti Moyses, Deut. 52, v. 1, et David, 2 Reg. 1, v. 21, ut ita adstantes doceret, quantus puer ille futurus esset, dicendo.

fuert. Hæc gratia est novi Testamenti, et donum, quo non alius præcarius aut excellentius, hæc in viâ obtingere homini queat à Deo; hoc cui datur, restat dumtaxat ut expectet æternæ vitæ beatitudinem, et regni in se Christi perfectionem, quod mox dicebat Apostolus. Hoc ipsum porrò donum, nempe, ut de manu inimicorum liberatus Israel, sine timore serviat Domino in sanctitate et iustitiâ coram ipso omnibus diebus suis, ait Zacharias fuisse contentum ac promissum fœdere illo cum patribus inito juratoque: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*, Gen. 22, v. 18. Benedictionem enim, cum copiam abundantiamque honorum quæ Deus largiatur significet, Zacharias Spiritu sancto illustratus, de veris et solidis animi bonis, quibus homo bonus et iustus et Deo gratus reddatur, et ad Deum summum bonum adducatur, intelligit; quæ quidem illa sunt jam dicta, liberatio ab inimicis, seu remissio peccatorum, vitæ solidè sanctæ, iusta, secunda, et perseverantia. Hæc autem nunciat inter Dei benedictiones, dona, ac beneficia; *Daturam enim nobis*, ait; quia nemo hæc habet aut habere vel acquirere potest ex seipso aut ex meritis propriis: Dei enim gratiæ et dona sunt, et quanquam pacto promissa filiis Abrahæ, non tamen cuiquam debita singulari, huic aut illi, sed generaliter tantum filiis Abrahæ, iis quos Deus pro suo beneplacito elegerit. Neque tantum intelligit Zacharias, hæc dona Dei pacto fuisse comprehensa, sed et per ora posteriorum prophetarum, pacti illius divini interpretum, fuisse promissa; non solum liberationem à peccatis, de qua supra, v. 71; verum etiam gratiam bene vivendi, de qua hic potissimum agitur. Inter hos enim Ezechiel manifestè, cap. 36, v. 25 et seqq.: *Effundam super vos aquam mundam*, ait, *et mandabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, etc.; *et dabo vobis cor novum*, etc.; *et spiritum meum ponam in medio vestri*, et *faciam ut in præceptis meis ambuletis*, et *judicia mea custodiatis et operemini*. Nec minus apertè Jeremias, laudatus supra, v. 72, ut plures alios præteream. Jam verò beneficia hæc promissa patribus interposito iurjurando, et à prophetis clariùs exposita ac prædicta, gratulatur Zacharias, suo tempore missa esse Israeli à Deo. Quanquam enim non nisi commemorare videatur quid illo iurjurando contineretur, nimirum *daturam se nobis*, etc., mens tamen ejus est significare, hæc jam allata esse, quippe qui præmiserit illud *memorari* seu ut memorem se declararet, testamenti ac iurjurandi: prout etiam hæc omnia suis ab initio verbis comprehendit, *fecit redemptionem*, et *creavit coram salutis*; solum adjunctum, prophetarum vaticiniis et patrum pactis esse consentanea. Intelligit ergo hæc jam à Deo Israeli missa esse, ut qui visitaverit populum suum, misso in carnem Christo,

VERS. 76. — ET TU PATER, non cum aliis prophetis promissus propheta Domini; sed singulariter PROPHETA ALTISSIMI VOCABERIS, seu eris; utpote quem ALTISSIMUS ANGELUM suum; per Malachiam cap. 3, vers. 16, vocal. PATERIS ENIM ANTE FACIEM DOMINI, in carne præsentem, vide dicta vers. 17. PARARE VIAS EJUS, id est, ut pater et disponas mentes Judæorum ad hoc

id est, semine illo per quod benedictiones istæ ac beneficia fuerant promissa. *Benedicentur in semine tuo*, id est, merito seminis tui, quod est Christus. (Vulg. Sixti V: *Qui est Christus*), Apostolo interprete, Gal. 3, v. 16. Christus enim id promeruit, ut electis ex omnibus gentibus terræ, daretur peccatorum remissio, justificatio, vitæ sancta, et in eâ perseverantia. *Qui dedit semetipsum pro nobis*, inquit Paulus Tit. 2, v. 14, *ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*. Hæc probè cognoscens Zacharias, benedicit Deo et gratias agit ob rem inchoatam (appropinquabat enim regnum celorum, Christo jam concepto et carnem induto) tanquam perfectam; nam et in quibusdam, nominatim Zachariâ ipso ejusque uxore, res jam perfecta erat, Christi morte operante, etiam antequam esset tolerata.

VERS. 76. — ET TU, ut verò. Postquam celebravit beneficia, quæ Christi adventus, juxta Dei promissam, secum afferat; convertit sermonem ad filium suum, futurum præconem adventus Christi, et paraturum homines ad illa Christi beneficia.

PATER, puerule, hodiè tantillus licet sis. Alloquitur octiduanum infantem, quemadmodum sæpè propheta, præ affectuum vehementiam, colum et terram aliæque intellectus ac sensus experia alloquitur (Deut. 32, v. 1: *Audite, caeli, quæ loquar*, ait Moses; *audiat terra verba oris mei*. 2 Reg. 1, v. 21, David: *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos*, etc.), quò auditores cum pluvia decant, ad quid natus ac destinatus sit puer iste, et quid officii aliquando obiturus; quod sciri dignum et utile ipsi erat; quanquam potuerit et puer intellexisse, cui ab exultatione in utero, de qua supra v. 41, continuum mansisse usum rationis, sentiunt perique veterum; inter Græcos, Origenes, Theophylactus, Tius; inter Latinos, Ambrosius, Beda. « Potuit, inquit Ambrosius, vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audivit. » Addit Beda: « Nisi fortè putandus est Zacharias, propter eos potius qui aderant instruendus, futura filii sui « munera quæ dudum per angelum didicerat, mox « ut loqui potuit prædicare voluisse. »

PROPHETA, nuntius, legatus ALTISSIMI, ab Altissimo missus. Altissimo autem, sive Patre, sive Filio ipso, est enim Filius æqualis Patri; sive utroque. Nam Patri quidem Matthæus, cap. 11, v. 10; Filio autem Malachias c. 3, v. 1, attribuit illud: *Ecco ego mitto angelum meum*. *Propheta*, id est, sanæ veritatis doctor à Deo missus; hæc enim significatione utebatur populus voce prophetæ. Vera itaque hic appellatio est, quomobrem Joannes ut miraculum quoddam viseret populo, qui per quadragesimas ferè annos prophetæ carauerat,

in Christum Salvatorem et sponsam recipient. Prædicabis enim penitentiam, ne Domini doctrina; prædicabis baptismum, ne Domini disciplina; prædicabis Spiritum sanctum et ignem, ne Domini gratia; rudes sibi mentes hominum inveniat, et imparatas exhortet. Nam explicans modum parandi vias Domini addit.

Propheta fuit Joannes, quia vir sanctus immediatè à Deo missus, penitentiam conversionemque ad Deum, populo Judaico prædicavit, et Messiam venturum prædixit; presentemque divino spiritu cognovit nemine indicante. Fuisse autem plus quam prophetam docet Salvator Malachia vaticinio, in Matthæo, cap. 11, et supra veteres prophetias evellit ejus doctrinam, ac supra prophetarum ordinem ipsum extollit et locat, ut populus ad rectum ministerii ejus scopum, collimet, et peculiare aliud atque excellentius illi datum fuisse mandatum discens, memoriâ infixum tenet quod est ille de Christo locutus.

VOCABERIS, eris, agnosceris, celebraberis, publico testimonio. Hoc factum est, quando osiensus Israeli fuit. Congratulatur filio suo pater, et quasi dicit vaticinans: Tibi non solum dabitur in sanctitate et iustitiâ Domino servire, sed et prophetam ipsis esse.

PATERIS ENIM, jussus. Exponit munus quod tanquam Propheta sit obiturus, isdem ferè verbis quæ supra, v. 17, ex angelo audierat; quæ cum minori tunc fide excepisset, jam errorem corrigens palam prædicat ut divina.

ANTE FACIEM DOMINI, ante Dominum Christum, tum propinquum, tum presentem, est enim Hebræa phrasim, *ante faciem*, pro, *ante*, quemadmodum supra v. 17, Angelus dixerat *ante illum*. Alludit ad regem ac principum consuetudinem duplicem, quando illi diu desiderati civitatem aliquam suam solemniter comitata ingressi sunt, quam nunquam aut diu est quòd inviserint. Una consuetudo est, quòd adventus eorum ante nuntiarum per præcursores soleat, quem nos vulgò vocamus *fourier*, quò præparentur omnia, ita ut ipsis dignum sit, (inter quæ, non minimum sunt viæ per quas oportet ut adveniant) et majore cum pompâ populique frequentia occurratur. Altera quòd jam advenientem regem, nobilissimorum Principum aliquis aperto capite sit qui proximè antecedit, et sceptrum præferat, regem subsequenter monstrat, ac de viâ secedere omnes faciat quæ rex venit, utroque officio Joannes luens est. Inprimis enim nuntiavit Christum mox venturum, nuntiavit adventum sive manifestationem Christi instantem; et præparavit, id est, præparari jussit, omnes hortatus est ut præparent venturo viam, baptismi et penitentia prædicatione. Nam ut semestri Joannes ante Christum conceptus et natus est, tantillo etiam ferè tempore, ante Christum prædicare cepit. Deinde Christum jam advenientem monstravit fectice manifestum omnibus, et se quidem demittens, illum autem extollens, omnes hortatus est illum agnosceret et suscipere, in illum credere, illique adherere, quippe Christo diu desiderato et vero mundi Salvatori. Atque utrumque egi ex Dei delegatione, Joan. 1, v. 6, et 33. His itaque modis Joannes Christi nuntium egi, et venient viam præparavit. Porro, plus ipse fuit Propheta; quia angelicam in terris viam du-

VERS. 77. — AD BANDAM SCIENTIAM SALETIS PLEBI EJUS, id est, ut magisterio tuo des populo Judaico

ens, Christum, quem cæteri propheta, è longinquo vaticinati fuerant aliquando venturum, mox esse venturum nuntiaverit; imò et ubi jam venisset prædixit, presentemque divino spiritu cognovit nemine indicante. Fuisse autem plus quam prophetam docet Salvator Malachia vaticinio, in Matthæo, cap. 11, et supra veteres prophetias evellit ejus doctrinam, ac supra prophetarum ordinem ipsum extollit et locat, ut populus ad rectum ministerii ejus scopum, collimet, et peculiare aliud atque excellentius illi datum fuisse mandatum discens, memoriâ infixum tenet quod est ille de Christo locutus.

VOCABERIS, eris, agnosceris, celebraberis, publico testimonio. Hoc factum est, quando osiensus Israeli fuit. Congratulatur filio suo pater, et quasi dicit vaticinans: Tibi non solum dabitur in sanctitate et iustitiâ Domino servire, sed et prophetam ipsis esse.

PATERIS ENIM, jussus. Exponit munus quod tanquam Propheta sit obiturus, isdem ferè verbis quæ supra, v. 17, ex angelo audierat; quæ cum minori tunc fide excepisset, jam errorem corrigens palam prædicat ut divina.

ANTE FACIEM DOMINI, ante Dominum Christum, tum propinquum, tum presentem, est enim Hebræa phrasim, *ante faciem*, pro, *ante*, quemadmodum supra v. 17, Angelus dixerat *ante illum*. Alludit ad regem ac principum consuetudinem duplicem, quando illi diu desiderati civitatem aliquam suam solemniter comitata ingressi sunt, quam nunquam aut diu est quòd inviserint. Una consuetudo est, quòd adventus eorum ante nuntiarum per præcursores soleat, quem nos vulgò vocamus *fourier*, quò præparentur omnia, ita ut ipsis dignum sit, (inter quæ, non minimum sunt viæ per quas oportet ut adveniant) et majore cum pompâ populique frequentia occurratur. Altera quòd jam advenientem regem, nobilissimorum Principum aliquis aperto capite sit qui proximè antecedit, et sceptrum præferat, regem subsequenter monstrat, ac de viâ secedere omnes faciat quæ rex venit, utroque officio Joannes luens est. Inprimis enim nuntiavit Christum mox venturum, nuntiavit adventum sive manifestationem Christi instantem; et præparavit, id est, præparari jussit, omnes hortatus est ut præparent venturo viam, baptismi et penitentia prædicatione. Nam ut semestri Joannes ante Christum conceptus et natus est, tantillo etiam ferè tempore, ante Christum prædicare cepit. Deinde Christum jam advenientem monstravit fectice manifestum omnibus, et se quidem demittens, illum autem extollens, omnes hortatus est illum agnosceret et suscipere, in illum credere, illique adherere, quippe Christo diu desiderato et vero mundi Salvatori. Atque utrumque egi ex Dei delegatione, Joan. 1, v. 6, et 33. His itaque modis Joannes Christi nuntium egi, et venient viam præparavit. Porro, plus ipse fuit Propheta; quia angelicam in terris viam du-

VERS. 77. — AD BANDAM, dare, seu ut des. Explicat primam cognitionem eorum, quæ ad salutem sub novo Testamento erunt necessaria, IN REMISSIONEM

PARARE, ut pares, ut parari jubeas VIAS EJUS, vias per quas sit venturus ad populum Israel, sublati sunt impedimenti, ignorantia per doctrinam, peccatis per penitentiam, efflicis ut facilius recipiatur. Metaphoricam locutionem prosequitur, sumptam à similitudine civium, qui si regem quem expectant suum, honorificè excipere et testari gratum esse ipsius adventum volunt, viam, quæ venturus est, à sordibus, incommodis, aliæque impedimenti omnibus liberandum reddunt, et pulchram ac amœnam constituunt. Hoc itaque sibi vult vox ista, in viâ esse Christum Dominum, curandum unicuique ut ita se paret, ut honestè ipsum excipiat, quomodo illo dignum et sibi utile est, animo scilicet peccata ejicere quemadmodum solent è viâ sordes, novæ vitæ studeat, quæ non secus ornatur ac viâ aulæ aut ramorum viriditate; sic enim istud Joannes explicuit dicens: *Penitentiam agite*: nam constat penitentia, malorum operum detestatione ac fugâ, et bonorum exercitatione ac studio. Cæterum, viâ hominis in sacris litteris, mores ipsius sunt et institutum vivendi: hæc si velit Dominus esse gratam atque amœnam, à vitiiis expurgat oportet et virtutibus ornari. Tametsi enim instaret corporalis Christi adventus, non tamen corpora, sed animos ut occuparet hominum, adventabat. Hos obsecrant peccata affectionesque prævæ, non secus ac desertum spinæ ac tribuli, aut viam aliam latum et cætera sordium. Ut itaque liber esset ingressus Christus, auferenda hæc erant, sarculo ac ligore penitentia, quam suo clamore commendabat omnibus Joannes. Viarum obliquitates, inæqualitates, asperitates, inamœnitates, et quidquid remorari aut offendere possit advenientem, tollite; iterque rectum, planum, æquabile, amœnum, pulchrum, et quale ipsum decet, reddite; id enim fieri consuevit in adventum expectati regis. Porro simplicitas integritasque virtutis absque hypocrisis, rectitudo semitarum est. Dicit ergo: Ex toto corde absque fitione, convertimini ad Deum, et penitentiam agite.

VERS. 77. — AD BANDAM, dare, seu ut des. Explicat primam cognitionem eorum, quæ ad salutem sub novo Testamento erunt necessaria, IN REMISSIONEM

quod dixerat, *parare vias ejus*. Theophylactus: *Quomodo autem illas preparavit? dando scientiam salutis populo*. Dando autem, id est, docendo. Non enim dedit scientiam sicut Deus, Dan. 1, v. 17; infundendo scilicet in animum; sed docendo, admonendo, praevidendo.

SCIENTIAM SALUTIS, scientiam salutarem, ut sciant quae sit vera salus, et in quo consistat. Syrus *scientiam vitae*, quod est, vivificam, eodem sensu. Quasi *Jesu nomen exponere ac diligentius commendare desiderans*, ait Beda, *salutis mentionem frequentat*.

PLEBS, populo, EIES, Domini, id est, populo Israel. Docuit enim Joannes Israeliticum populum salutaria cumprimis, in eundem esse poenitentiam, corrigendam vitam, Christum Dominum esse propinquum, qui poenitentiam auferat peccata, et emendantibus vitam det regnum caelorum; contra, obduratos puniat igne inextinguibili. Atque ita paravit populum, ut cum fructu susciperet Christum advenientem.

In pro ad, quod frequens est.

REMISSIONEM PECCATORUM, quae scientia pervenire possit ad remissionem peccatorum. Instructi enim scientia salutari, quae cognoscant detestanda ac vitanda esse peccata, et praesentem esse Christum, qui sit agnus Dei, auferens peccata mundi, paratus admissa peccata poenitentibus dimittere, facile perveniunt ad remissionem peccatorum. Ne temporalem, ait Beda, *carnelemque promitti salutem putares, in remissionem, inquit, peccatorum eorum*. Nominat autem remissionem peccatorum, non quod in sola remissione peccatorum salus et iustitia sita sit; quod vult Calvinus cum suis, sed quod remissio peccatorum, principium et fundamentum totius salutis sit; praeter quam requiri lumen gratiae, quo faciente dirigantur pedes in viam rectam, docent sequentia.

EORUM, pro suorum vel ipsorum, scilicet plebis seu populi; significatum enim nominis collectivum respicitur.

VERS. 78. — PER, id est, propter, quod exstat Graeco, VISCERA MISERICORDIAE, id est, viscera plena misericordia. Non est contentus dixisse propter misericordiam, nec propter viscera, sed magnam cum auxi utrumque conjungit, *rahame hessed*, viscera misericordiae, significans intimum commiserationis affectum, misericordiam ex intimis profectam visceribus, quae ita condoleat et mederi studeat Deus humanis malis, ac si sua ipsius essent; sic enim commoventur et cruciantur hominum viscera, ad conspectum calamitatis, eorum praesertim quos diligunt, ac si sua ipsorum esset. Declaratur ergo summa Dei erga nos misericordia, et ineffabilis directio; de qua Apostolus, Ephes. 2, v. 4: *Deus, qui dicitur est in*

PECCATORUM EORUM, per Christum videlicet obtinendam. Non enim doctrina Joannis eam dabat, sed eo disponebat, agnum Dei, tollentem peccata mundi, demonstrando, quod explicat clarius sequenti versu. Nam quasi quaereres, per quem danda esset haec salus et remissio peccatorum, respondet.

VERS. 78. — PER VISCERA MISERICORDIAE DEI NOSTRI, seu per viscera miseratione plena, id est, per miseri-

misericordia, propter nimiam charitatem suam, quae dilexit nos, etc. Jungendum est autem hoc et quod praecedit, in remissionem peccatorum, obtinendam scilicet per, seu propter viscera misericordiae Dei nostri, propter intimam ac profundissimam misericordiam quam Deus noster erga ipsos gerit; sic Theophylactus et Euthymius; quorum hic: *Per remissionem peccatorum, ait, quae est per viscera misericordiae Dei nostri, sive quae datur per compassionem misericordiae ipsius, et non per opera eorum*.

IN QUIBUS, cum quibus visceribus misericordiae, et quibus impellentibus, VISITAVIT NOS; venit ad nos, ex alto scilicet, ut subsequitur, quod est, caro factus est, ut mox dicemus. Est ergo ac si dicat Zacharias; Merito adscribo Deo misericordiae viscera: non enim subvenire solum voluit miseris hominum, quod misericordiae est, sed et sic affectum se declarare, ac si ipse eas pateretur, atque ut eas omnino aboleret, magna ex parte in se suscipere, summi erga nos amoris argumento. Usque adeo enim commota dicas viscera ejus super miseris nostris, ut cum alia non suppeteret ratio nos liberandi, quam si ipse nos visitaret ex alto, descenderet de caelo, et miserum hominem se redderet similem nobis, excepto peccato; id facere maluerit, quam permittere nos ire perditum. Incarnationis Filii Dei, viscera illa misericordiae, causa fuit. Ubique praedicatur misericordia in opere redemptionis, eaque summa, quo et maxima miseria nostra declaratur, et merita omnia nostra excluduntur. Sic Maria virgo supra, v. 54: *Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae*, etc. Apostolus ad Titum 3, v. 5: *Non ex operibus justitiae quae fecimus nos, sed secundam suam misericordiam saltem nos fecit, etc.*

ORIENS, is qui Oriens prophetis vocatur, qui idem Deus noster et Christus est. Non participium esse, oriens, sed nomen, ex Graeco fit manifestum, ubi legitur *ἀνατολή*. Nomen autem esse Messiae seu Christi, quod Hebraice dicitur *semah*, non est dubium; quod cum quinque potissimum locis occurrit apud prophetas posteriores, à Jonathan Paraphraste Chaldae ubique vertitur juxta sensum *Messias*; à Graecis interpretibus semel *βασις* transfertur. Jer. 33, v. 15, ter *ἀνατολή*, Jer. 25, v. 5; Zach. 3, v. 8, et c. 6, v. 12; quod evangelista hoc loco sequitur; semel mutatur in verbum *ἐπισημαίνω*, Isaia 4, v. 2. Ab Hieronymo, Latino prophetarum interprete, ter redditur *germen*, Isaia 4, v. 2; Jer. 23, v. 5, et c. 33, v. 15, quod est *βασις*, his *Oriens* (quod est *ἀνατολή*, aut alludit), nimirum Zachar. 3, v. 8: *Ego ego adducam seruum meum Orientem*; et Zach. 6, v. 12: *Ece vir, Oriens nomen ejus*, pro quo Chaldaeus, *Christus nomen*

cordiam Dei, ex intimis ejus visceribus et affectu prodeuntem. IN QUIBUS, id est, quod profundissimam misericordiam impellente, VISITAVIT NOS in propria persona ad nos veniendo, ut dictum est versu 68. VISITAVIT autem, veniendo EX ALTO, quia à summo caelo, seu sinu Patris, egresso ejus, ad nos visitandos in assumpta carne ORIENS, id est, is qui ORIENS à prophetis vocari solet, scilicet Christus. Porro, *Oriens*, non est

ejus, qui revelandus est. Queritur ergo quae sit propria vocabuli significatio, an *germen*, an *Oriens*? Hebraei, quorum onomasticis et libris jam utitur, tradunt propriam significationem esse germinis, ut quod derivetur à radice *semah*, quae germinare, pullulare, Genes. 2, v. 5, ac compluribus aliis Scripturae locis significet, et de plantis ac stirpibus proprie dicatur. Potuit quidem haec fuisse et veterum Hebraeorum, utpote septuaginta. Interpretum, sententia: tamen ex locis jam citatis, sensisse videntur, quod ea radix generalius etiam usurpetur, ad eum ferè modum quo Latinum verbum *oriri*, quod non solum de plantis, sed de sole etiam et luce, et his omnibus dici potest, quae, postquam latuerint, prodeunt. Hinc enim factum videmus, ut Isaia 4, v. 2, ubi Hieronymus clarè ex Hebraeo vertit: *In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria*; ipsi transtulerint: *In die illa illucibit Deus in consilio cum gloria*; nimirum *in die semah adonai*, erit germen Domini, intellexerunt, erit oriens, aurora, seu lux, Dominus. Accedit quod ex *semah* saepius transtulerint *ἀνατολή*, quod Graeco ad ortum solis et lunae proprie spectat. Verum haec ratio non tantum urget, quantum ea quae praecedit. Nam licet *ἀνατολή* proprie de solis ortu dicatur, verbum tamen *ἀνατέλλω*, unde derivatur, usu scriptorum et sacrorum et profanorum, etiam de herbis et plantis dicitur, adeoque idem ferè est quod Latinis *oriri*. Psalm. 105, v. 14, ubi legitur *Producens fenum jumentis*, Graeco est, *ἡ ἀνατέλλω*, ex Hieronymo *masmah*, quod est, germinare faciens, seu, ut Hieronymus vertit, germinans. Similiter Psalm. 151, v. 17: *Illic producam cornu (rō) David*, est *ἐξανθήσῃ*, ex *asmiah*, germinare faciam; Hieronymus, *oriri faciam*. Quin et Hebr. 7, v. 14, tribuitur hominis ortui: *Manifestum est quod ex Juda ortus sit Dominus noster*. Quid quod Septuaginta, postquam Jer. 25, v. 5, ubi Latine legitur: *Ece dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David* (dative casus est) *germen justum, verissem Orientem justum*, quomodo reddit Hieronymus in ejus loci commentario, postea Jer. 33, v. 15, ubi res eadem repetitur: *In diebus illis, et in tempore illo, germinare faciam David* (Davidi) *germen justitiae*, ipsi transtulerint: *βασις τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἀνατολῆς βασις ἰσραηλινῶν*; quo argumento utitur Franciscus Ribera, enarrans caput tertium Zachariae, ut ostendat *ἀνατολή* pro *βασις*, *germen* usurpari; nec parum efficace est, nisi quod in Aldina et Basiliensi editionibus, non legatur Graeco posterior haec pars capituli 33, ita ut dubitari possit an sit eorumdem interpretum, quod legitur in regis Bibliis hoc capite 33, quorum est caput 25. Sed quidquid

hie participium, sed nomen respondens Graeco *ἀνατολή*, *ortus*. Respiciat autem loca Zachariae 3, v. 8, et ibid., c. 6, v. 12, ubi Hebraice est, *Tsamach*, quod Hieron. ibi vertit, *Oriens*, et 70 Interpretes, *oriens seu ortus*: alibi verò Hier. subinde vertit, *germen*, quod etiam ortus ex terra. Nam Hebraica radix, *Tsamach*, proprie quidem germinare aut pullulare significat; usurpat tamen etiam generatum pro, *oriri*. Utrumque ergo est Christus, et *germen*, quia ex recessu trunco

et de re sit, satis fit manifestum, voce Hebraea *semah*, et Graeca *ἀνατολή*, quando Christo tribuitur, ex sententia Graecorum interpretum, non minus significari posse germen, quam solem aut lucem (nomen ortus enim, quod est, *ἀνατολή*, accipiendum est pro eo quod oritur) quemadmodum Latina voce *oriens*, ex sententia Latini interpretis, non minus significatur germen oriens, quam sol aut lux oriens, postquam ad utrumque modum D. Hieronymus explicet. Enarrans enim caput tertium Zachariae; sic exponit nominis *Oriens* rationem, ac si sol aut lux oriens significaretur, dum scribit in haec verba: *Dicit plenam felicitatem et perfectam beatitudinem tunc futuram, quando venerit Oriens, de quo scriptum est: Ece vir, Oriens nomen ejus; et in Malachia: Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiae; et sanitas in pennis ejus*. Et in Numeris: *Orietur stella ex Jacob, et homo ex Israel*. In Evangelio quoque apertissimè de Christo legitur: *In quibus visitavi nos Oriens ex alto, illuminare eos qui in tenebris et umbrā mortis sedent*. Idem autem tractans subsequens caput sextum Zachariae, *ἀνατολή* seu Orientem exponit germen, dum ait: *Ece vir, cujus nomen est Oriens, quod Hebraice dicitur semah, non per sin* (tunc enim significat letari) *sed per sade* litteram scriptum. Qui dicitur oriens, id est, *ἀνατολή*, vel *ἀνατολή*, sive *ἐπισημαίνω* nuncupatur, id est, germen; quia ex se repente succrescet, et ex radice sua in similitudinem germinis pullulabit; et postea mysticum sensum explicans: *Inde, ait, qui Jesus appellatur, eod quod salvaverit mundum, et oriens dicitur, quia in diebus ejus orta est justitia; et canitur in Psalmo: Veritas de terra orta est, eod quod de utero virginali, in seculorum consumptione generatus, dixerit: Ego sum veritas, et paulo post: Iste igitur qui nostris virtutibus coronatus est, oriatur, et appellabitur Oriens: ad quem locutus est Pater: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Haec Hieronymus. Jam quod Chaldaeus, nomine *semah* intelligat Christum, dat intelligendum ex eo esse, quod sit revelandus (addit enim hoc aliquoties), id quod et ad lucem et ad germen similiter potest referri. Licet autem in prophetis tum in evangelio, voce Graeco *ἀνατολή*, et Latina *orientis*, duo intelligere significata, et duplici ratione id nominis Christo convenire, quod Hebraice dicitur *semah*; unā, quia germen sive surculus est, ex recessu trunco Davidice stirpis derepente ortus. Cum enim radix Jesse arefacta ac mortua videretur, omninoque perisse genus David, et procul abesse ut regnum reciperet, quod obscurum atque ignobile latebat; subito preter hominum Davidice stirpis, sine viri opera, repente pullulavit, et in arborum amplissimam crevit, et oriens, quia ipse est lux mundi, et Sol justitiae, qui, Malachia 4, oritur timentibus Deum, et stella, quae oritur dicitur ex Jacob, Num. 24, v. 17, quam rationem nominis consideravit Orig., Hom. 15, in Levit. Reg. lib. 20 Moral., c. 18, alias 21; Theophyl., Euthym., Beda hic, et alii passim. Nam ipse Zacharias explicans, cur orientem dixerit, adjicit.*